

Εμμ. Μικρογιαννάκης

«Ο ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΑΜΙΩΝ ΝΟΜΟΣ»

Ίσχυε τον 4ο αι. π.Χ. ή όχι;

«Πῶς γάρ ἂν δίκαι' ἅμα ταῦτά καὶ μὴ γένοιτο;»

(Δημοσθ. Κατ' Αριστογ. 75)

*Τί ἂν ἔτι ταύτην εἴποι τις
εἶναι πολιτείαν, ἐν ᾗ ταῦτά
προσάττουσιν οἱ νόμοι ποιεῖν
καὶ μὴ ποιεῖν.*

(Αισχ. Κατά Κτησ. 37)

Αν ηρωτάτο κανείς στα ΑΕΙ ποιός είναι ο πιό κρίσιμος όρος του πανεπιστημιακού λεξιλογίου, θα απαντούσε χωρίς ταλάντευση: οι εκλογές. Την ίδια απάντηση θα έδιδαν ενδεχομένως και τα μέλη σωματείων, οργανισμών, συλλόγων αλλά και του μεγίστου εκλεκτορικού σώματος, που είναι ο λαός.

Με την εκλογή γίνεται επιλογή κάποιου ή κάποιων για ένα αξίωμα. Το θεμελιακό πρόβλημα σε κάθε εκλογή αφορά στην διαδικασία, στο πώς. Εδώ ποικίλλουν οι απόψεις. Δύο βασικές κατηγορίες: Είτε λαμβάνονται υπ' όψη προσόντα είτε όχι.

Με αυτό το δραστικό χωρισμό δώσαμε την μεγαλύτερη δυνατή απλούστευση. Αν λαμβάνονται υπ' όψη κάποια κριτήρια (ή συνδυασμός κριτηρίων), τότε πρέπει να εξετάσουμε ποιά είναι αυτά: μπορεί να είναι ο πλούτος, η καταγωγή, η πνευματική αξία, η σωματική αλκή ή και κάποια τοποθέτηση των υποψηφίων πάνω σε κρίσιμο θέμα. Σε άλλη περίπτωση δεν υπολογίζονται προσόντα. Δεν χρειάζονται κριτήρια. Όλοι είναι εξ ίσου εκλόγιμοι. Ποιός θα κάμει την εκλογή; ο κλήρος. Όλοι αφήνονται σ' αυτόν. Η εκλογή γίνεται, θα λέγαμε, κληρίνδην.

Ο τελευταίος τρόπος εκλογής, δια κληρώσεως, προσιδιάζει σε αμιγή δημοκρατικά πολιτεύματα. Όσο πιο πολύ μάλιστα επαφίεται η δημοκρατία στον κλήρο και παραβλέπει κάθε προσόν και διάκριση, τόσο θεωρείται πληρέστερη. Αυτό βεβαίως στην περίπτωση που γίνεται κάποια εκλογή, διότι σε πιο προχωρημένη, πληρέστερη, ακραιφνέστερη δημοκρατία, δεν γίνεται καμμία επιλογή. Είναι όλοι άρχοντες και αρχόμενοι ή μάλλον άναρχοι. Στην περίπτωση αυτή κάνει ο καθένας ό,τι περνά από το χέρι του. Ο Πολύβιος ονομάζει μια τέτοια κατάσταση *χειροκρατία*¹. Φυσικά όμως και εδώ το θεμελιακό στοιχείο της δημοκρατίας,

το *ἴσον*, που εγγυάται ο κλήρος, αφανίζεται. Εκδηλότερα φαίνεται αυτό όταν ο ισχυρότερος επιβληθεί και γίνει *μονάρχης*. Στην περίπτωση αυτή η ανάδειξη γίνεται με φυσικό τρόπο, *modo naturali*, και θα μπορούσε να αποδοθεί με ένα (νεόκοπο) επίρρημα, το κρατιστίνδην. (Κατ' ανάλογο τρόπο άλλες αναδείξεις που γίνονται με τη χρησιμοποίηση κριτηρίων τα οποία καλύπτονται εννοιολογικώς με τα υπερθετικά *βελτιστος* και *λῦστος* θα επιτλοφορούντο: βελτιστίνδην, λυστίνδην και όλα αυτά βεβαίως κατ' αναλογίαν προς το *ἀριστίνδην*).

Στην γνήσια δημοκρατία που ομνύει στην ισότητα, ενίοτε και στην ομοιότητα, το *ἰσοδίαiton*, αφήνονται, όπως είπαμε, όλα στον κλήρο, που πιστεύεται ότι είναι παντελώς τυφλός και αδιάφορος (και έτσι τον θέλει η δημοκρατία) ή ότι κρύβει την θεία επενέργεια και δικαιοσύνη (και έτσι θα τον εδέχετο και το αριστοκρατικό πολίτευμα).

Σε μερικές περιπτώσεις, ιδίως στην Ελληνική Αρχαιότητα που παρέχει το πληρέστερο πανόραμα πολιτευμάτων για τη μελέτη του όλου πολιτειακού φαινομένου, συναντούμε και ένα ακόμη τρόπο εκλογής που αποτελεί συνδυασμό των δύο που αναφέραμε: πρόκειται για το σύστημα *κληρωτοί ἐκ προκρίτων*.

Ύστερα απ' αυτή την γενικωτέρου χαρακτήρος εισαγωγή το έδαφος έχει προλειασθεί για αντιμετώπιση ενός συγκεκριμένου προβλήματος που θα τεθεί και θα επιδιωχθεί η λύση του.

Το πρόβλημα το επισημαίνουμε στην λειτουργία της Αθηναϊκής δημοκρατίας, της πληρέστερης από όσες έχουμε γνωρίσει. Ήταν άμεση και κυβερνήτης ήταν ο ίδιος ο δήμος στην εκκλησία του. Η εκκλησία ήταν το κέντρο λήψεως αποφάσεων για όλα τα θέματα.

Οι διάφοροι άρχοντες και η βουλή των πεντακοσίων έβγαιναν με κλήρο και ευρίσκοντο γενικώς υπό παρακολούθηση και έλεγχο κατά την ενάσκηση των καθηκόντων των. Είχε θέση σε μία τέτοια δημοκρατία το *πλουτίνδην*; Επιβιώνει πράγματι τον 4 αι. π.Χ. ακέραιος ένας σχετικός νόμος του Σόλωνος;

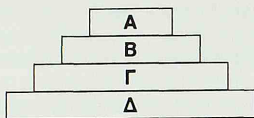
Το πρόβλημα προκύπτει από ένα χωρίο της Αθηναίων πολιτείας (47, 1)² που αποδίδεται στον Αριστοτέλη και σ' αυτό φυσικά θα αναζητηθεί η λύση του. Στο χωρίο αυτό λέγεται:

Πρῶτον μὲν γάρ οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς εἰσὶ μὲν δέκα, κληροῦται δ' εἰς ἓκ τῆς φυλῆς, ἓκ πεντακοσιομεδίμνων κατὰ τὸν Σόλωνος νόμον — ἔτι γάρ ὁ νόμος κύριός ἐστιν — ἄρχει δ' ὁ λαχὼν κᾶν πάνυ πένης ἤ.

Εἴμεθα στον 4 αι. και ο σχετικός νόμος του Σόλωνος έχει γίνει προ 2,5 και πλέον αιώνων (594-325 π.Χ.).

Στο χωρίο που παραθέσαμε γίνεται λόγος για τον τρόπο αναδείξεως των ταμιών της θεάς Αθηνάς, της πολιούχου της πόλεως. Οι ταμίες αυτοί έχουν ως έργο τη φύλαξη του αγάλματος της θεάς, των Νικών, των τιμαλφών και των χρημάτων της πόλεως. Ήσαν οι θησαυροφύλακες³.

Πώς γίνεται η εκλογή των; Η Αθηναϊκή κοινωνία ήταν δομημένη με οικονομικά κριτήρια σε 4 τάξεις (όπως και το πανεπιστημιακό ΔΕΠ): ΑΒΓΔ.

Για την εκλογή των ταμιών της Αθηνάς λέγεται εδώ ότι γίνεται κλήρωση (άρα καταχρηστικώς ομιλούμε για εκλογή, εκτός αν εννοούμε ότι την επιλογή την κάνει κάποια υπερανθρώπινη, θεία δύναμη, δια κλήρου). Η κλήρωση γίνεται *έκ της φυλής*. Κάθε μία από τις 10 φυλές αναδεικνύει 1 ταμία. Επομένως δεν γίνεται κοινή κλήρωση από τους υποψηφίους όλων των φυλών. Μήπως εθεσπίσθη αυτό για να υπάρχει αποτελεσματικότερος έλεγχος των υποψηφίων; Είναι ένα κρίσιμο σημείο που εδώ απλώς επισημαίνεται αλλά θα εξετασθεί παρακάτω, όταν γίνει εναργέστερη η σημασία του. Το ερώτημα που ανακύπτει εδώ είναι το *έκ τίνων* γίνεται η εκλογή. Ποιοί μπαίνουν στο κληρωτήριο, όλοι ή μερικοί;

Ανοίγουμε ένα πολύ σοβαρό θέμα της αρχαίας πολιτειακής ζωής σε δημοκρατική της φάση. Αν όμως η εκλογή γίνει μόνο από την Α βαθμίδα, τότε νοθεύεται η δημοκρατικότητα του πολιτεύματος. Αν γίνεται από όλες, ακόμη και την Δ, τότε η δημοκρατικότητα είναι αλώβητη. Μπορεί βεβαίως να γίνεται η εκλογή των ταμιών εκ της Α μόνον τάξεως, δηλ. των *πεντακοσιομεδίμων*, και να είναι αυτό το μόνο ολιγαρχικό στοιχείο του δημοκρατικού κατά πάντα τα άλλα πολιτεύματος. Μήπως αυτό πράγματι θέλει να εξάρει εδώ ο συγγραφέας της Αθηναίων Πολιτείας;

Είναι η μόνη περίπτωση στην Αθηναίων πολιτεία όπου λέγεται και μάλιστα δις: 8,1 και 47,1 ότι σώζεται και ισχύει ένας νόμος του Σόλωνα. Όλοι οι άλλοι είχαν ακυρωθεί ή τροποποιηθεί. Ο νόμος όμως του Σόλωνα για την εκλογή των ταμιών της Αθηνάς τονίζεται εδώ ότι παραμένει *κύριος*, δηλ. είναι σε ισχύ.

Αν δούμε όμως τις μεταφράσεις του σχετικού χωρίου που εξετάζουμε, διαπιστώνουμε κάτι το όλως ιδιάζον στον όλο χώρο της ερμηνευτικής. Τί εννοώ. Λέγεται κάτι και αμέσως αναιρείται. Λέγεται, όπως θα δούμε, ότι ισχύει ο νόμος αλλά και δεν ισχύει (αφού επιτρέπεται η καταστρατήγησή του).

Ας δούμε δειγματοληπτικώς μερικές μόνο από τις μεταφράσεις: Ο F. G. Kenyon⁴, ο πρώτος εκδότης του παπύρου που διασώζει την Αθηναίων πολιτεία, μεταφράζει:

...According to the law of Solon — which is still in force — they must be Pentacosiomedimni, but in point of fact the person on whom the lot falls

holds the office even though he be quite a poor man.

O Thomas J. Dymes⁵ το 1891 επίσης μεταφράζει:

.....from the Pentacosiomedimni according to Solon's law — for the law is still in force — and chief of them is he on whom the lot falls, however poor he may be.

Από Ελληνικής πλευράς ο Ι. Ζερβός⁶ στην έκδοση του Παπύρου δεν διαφοροποιείται:

«.....εκ της τάξεως των πεντακοσιομεδίων συμφωνα με τον νόμο του Σόλωνος (διότι ακόμα έχει κύρος ο νόμος), γίνεται δε άρχων ο κληρωθείς ακόμη και αν είναι πολύ πτωχός».

Τί παρατηρούμε γενικώς σε όλες τις μεταφράσεις του χωρίου; Ότι οι μεταφραστές (και μελετητές) λένε και ξελένε. Λέγουν ότι οι ταμίες εκλέγονται από την Α τάξη αλλά μπορεί και από την Δ, δηλ. και από κάθε τάξη. Λέγουν ότι μπορεί να γίνει ταμίας της Αθηνάς και ο πενέστατος, θα έλεγα με έναν επιτυχή (πιστεύω) νεόκοπο όρο, και ο αμέδιμνος σε μια Αθήνα, όπου θα υπήρχαν και μυριομέδιμοι.

Έτσι οι Kurt von Fritz και Ernst Kapp⁷, αφού μεταφράσουν «he who is designated by the lot holds the office even if he is very poor», σημειώνουν: In other words: the law, though nominally still in force, was no longer observed in fact. Παρακάτω τονίζουν οι ίδιοι μελετητές ότι a thes, that is a member of the fourth census class, legally cannot hold any magistracy, but that nobody when the lot is cast will say that he is a thes.

Εδώ υπάρχει προφανώς σύγχυση. Λέγεται ότι κατά την κλήρωση κανείς δεν έλεγε ότι είναι θης. Αλλά, αντιπαρατηρούμε, αν υπήρχε κάποια σύγχυση ως προς την τάξη κάποιου πολίτου, αυτό μπορούσε να συμβεί μόνο στις κατώτερες τάξεις, τους ζευγίτες και τους θήτες, όχι στις ανώτερες και μάλιστα στους πεντακοσιομεδίμνους. Αυτοί ήσαν ολίγιστοι και πράγματι γνώριμοι, δηλ. γνωστοί σε όλους. Δεν ήσαν άγνωτες. Ότι μάλιστα η εκλογή γινότανε σε κάθε φυλή ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο να εισαχθεί το όνομα κάποιου μη *πεντακοσιομεδίμνου* στο κληρωτήριο. Σ' αυτό δεν μπορούσε να περιληφθεί ούτε κάποιος εκ των ιππέων. Πώς θα περιελαμβάνετο κάποιος εκ των θητών ακόμη και αν ο ίδιος εμχανορράφει;

Η συμπερίληψη στο κληρωτήριο δεν εξηρτάτο από την δήλωση του καθενός. Οι περιλαμβανόμενοι ήσαν πασίγνωστοι, γιατί, όπως πιθανολογείται, δεν θα ήσαν περισσότεροι από 100 σε κάθε φυλή.

Η ύπαρξη των τάξεων (με οικονομική βάση) δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Οι πλουσιώτεροι ήσαν γνωστοί και αυτοί ανελάμβαναν τις διάφορες λειτουργίες. Από τις δύο κατώτερες εξ άλλου τάξεις εστέλλοντο κληρούχοι και εγγυητές οριζότανε από την ίδια τάξη του δανειζομένου. Αλλά και πώς ήταν δυνατόν να ξεφύγει *νόμος άκυρος* (Αισχ. Κατά Κτησ. 38) από το μάτι των Αθηναίων, από την «επιχειροτονία των νόμων», από

τόσα κοσκινίσματα και *διορθώσεις των νόμων* που εγίνοντο; Και το κυριότερο. Αν έβγαине κάποιος *θης* ως ταμίας στη θέση πεντακοσιομεδίου, θα αντείχε στην περίφημη *δοκιμασία*, δηλ. στην εξέταση για αποδοχή του; και πώς θα απέδιδε *ευθύνας*;

Κάτι δεν έχει ερμηνευθεί σωστά για να καταλήξουν τόσοι μελετητές (επί μία ολόκληρη εκατονταετία) σ' αυτό το *absurdum*. Κάτι τους παρέσυρε να δεχθούν ότι η εκλογή των ταμιών μπορούσε να γίνει και εκ των πενήτων. Το λάθος φαίνεται ότι έγινε στην ερμηνεία του χωρίου: *ἄρχει δ' ὁ λαχών κᾶν πάνυ πέννης ἤ* και ακριβέστερα στη λέξη *ἄρχει*.

Το ἄρχει αυτό δεν αναφέρεται στους ταμίες της Αθήνας. Οι ταμίες ἤσαν 10 και, αν ανεφέρετο σ' αυτούς η ὅλη φράση, θα εἶχε ως εξής: ἄρχουσι δ' οἱ λαχόντες κᾶν πάνυ πέννητες ὥσι.

Ἄρχει σημαίνει γίνεται ἄρχων⁸ και αὐτός ο ἄρχων εἶναι ο πῶτος εκ των εννέα και λέγεται προς διάκρισιν από τους ἄλλους *επώνυμος*. Οι ἄλλοι 8 εἶναι ο *βασιλεύς*, ο *πολέμαρχος* και οι 6 *θεσμοθέται*. Στο χωρίο μας λοιπόν δεν πρόκειται περί των ταμιών της Αθηνάς αλλά περί του επωνύμου ἄρχοντος.

Θα αντιπαρατηρούσε ἴσως κάποιος ότι κάποτε (και στην ΑΠ) λέγονται (καταχρηστικῶς βεβαίως) και κάτοχοι πολλῶν ἄλλων αξιωμάτων ἄρχοντες, αλλά εἰς το κείμενο μας ἔχομε κυριολεξία. Ἄρχων κατ' ἐξοχήν, *par excellence*, ὅπως παρατηρεῖ και ο F.G.Kenyon⁹, εἶναι ο επώνυμος *καὶ αὐτοῦ ἡ ἔλλειψη εἶναι ἀναρχία*.

Το δε (δ') του κειμένου ἐξ ἄλλου σημαίνει, από το ἄλλο μέρος, καθ' ἣν στιγμήν, και αντιπαραβάλλει προφανῶς τὴν εκλογή των ταμιών της Αθηνάς και ἐκεῖνη του ἄρχοντος¹⁰. Εἰς τὸ κείμενο θέλει να πει ότι οι ταμίες της Αθηνάς (που εἶναι βέβαια υποδεέστεροι του επωνύμου, ὅπως φαίνεται προδήλως από τα καθήκοντά των και τὴν ὅλη θέση που τους δίδεται στο κείμενο) ἐκλέγονται μόνο από τὴν Α τάξη, ἐνῶ αξιοσημείωτο θεωρεῖ ο συγγραφέας και ἄξιο ἐξάρσεως ότι αὐτός ο ἴδιος ο ἄρχων ἐκλέγεται από ὅλες τις τάξεις (ΑΒΓΔ). Αὐτό εἶναι το αξιοπαρατήρητο. Εἶναι ὁμως παράλογη; Μάλλον ὄχι. Οι 10 ταμίες ἤσαν οι θησαυροφύλακες της πόλεως. Παρελάμβαναν τα τιμαλφά, τον πλοῦτο, το καμάρι της.

Δεδομένου δε ότι η τάση προς το κλέπτειν ἦταν συνήθης και πασίγνωστη¹¹ ἦταν αὐτονόητο ότι η πόλη ἤθελε κάποια ἐγγύηση. *Παρά τοῦ μὴ ἔχοντος*, εκ του θητός, σε περίπτωση κλοπῆς, η πόλη δεν μπορούσε να πάρει τίποτα.

Κατά τον Hignett¹² η εκλογή ὅπως γινότανε, *provided the state with the necessary guarantee against speculation*, αν και δεν ἐξηγεῖ πως ἐπιτυχανότανε αὐτή η διασφάλιση.

Από τα ἀνωτέρω προκύπτει ότι σε ἓνα δημοκρατικό κατὰ βάση πολιτεῦμα, ὅπως ἦταν το Αθηναϊκό του 4 αἰ. π.Χ., δεν ἀπεκλείετο και κάποιος ολιγαρχικό στοιχείο (που υποκρύπτεται στο *πλουτίνδην*). Αὐτή μάλιστα

η παρεμβολή αλλοτρίων στοιχείων είναι κατά τον Αριστοτέλη των Πολιτικών σωτήριο στοιχείο για το πολίτευμα. Κάποιος αλληλοδανεισμός χρειάζεται μεταξύ δημοκρατίας και ολιγαρχίας, μάλλον κάποια *ξύγκρασις* (ιδίως τώρα που με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και την δυνατότητα καταγραφής βουλήσεων μακρόθεν τείνει να καθιερωθεί σε παγκόσμια κλίμακα και μορφή τηλεδημοκρατίας). Αυτό φαίνεται να αποδέχεται ο βαθύς μελετητής των ιστορικών (και πολιτειολογικών) πραγμάτων προ του Αριστοτέλους, ο Θουκυδίδης¹³, όταν δια στόματος του ρήτορος Αθηναγόρου τονίζει:

ἐγὼ δὲ φημί πρῶτον μὲν δῆμον ξύμπαν ὠνομάσθαι, ὀλιγαρχίαν δὲ μέρος, ἔπειτα φύλακας μὲν ἀρίστους εἶναι χρημάτων τοὺς πλουσίους, βουλευῆσαι δ' ἂν θέλτιστα τοὺς ξυνετούς, κρίναι δ' ἂν ἀκούσαντας ἄριστα τοὺς πολλούς, καὶ ταῦτα ὁμοίως καὶ κατὰ μέρη καὶ ξύμπαντα ἐν δημοκρατίᾳ ἰσομοιρεῖν. Ένα τέτοιο πολίτευμα παρά το ότι είναι δημοκρατικό στην βάση του δεν αποκλείει ούτε το *ἀριστίνδην* ούτε το *πλουτίνδην*, τα θεωρεῖ μάλιστα απαραίτητα. Η επίκληση του θουκυδιδείου κειμένου επιστεγάζει την όλη μας επιχειρηματολογία για τον τρόπο εκλογής των ταμιών της Αθηνάς, για την επιβίωση και του *πλουτίνδην* σ' αυτήν που με τις υπάρχουσες μεταφράσεις πήγε να αφανισθεί.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πολυβ. ΣΤ' 9,7.

2. Πβ. 8,1.

3. Βλ. γενικώς W.S. Ferguson, *Treasures of Athena*, Cambridge Mass, 1932 και P.J. Rhodes, *A Commentary on the Aristotelian Politeia*, Oxford 1981, σ. 549 κ.ε.

4. F. G. Kenyon, *Aristotle on the Athenian Constitution*, London 1981, ad 1.

5. Thomas J. Dymes, *Aristotle 's Constitution of Athens*, London 1891, ad 1. Πβ. το πρόσφατο έργο του John J. Keany. *The Composition of Aristotle 's Athenaiion Politeia. Observation and Explanation*, N. York Oxford 1992, σ. 22,40 και 44.

6. Ι. Ζερβού, *Αριστοτέλους Αθηναίων Πολιτεία*, Αθήναι 1937 (ανατ. 1970), ad. 1.

7. Kurt von Fritz και Ernst Kapp, *Aristotle 's Constitution of Athens*, N. York 1950, ad. 1.

Για να δικαιολογήσουν οι διάφοροι μελετητές την κραυγαλέα ανακολουθία, όπως παρουσιάζεται στις διδόμενες μεταφράσεις, σχεδόν ανατρέπουν την όλη κοινωνική διαστρωμάτωση της εποχής. Έτσι ο K. Freeman, *The Work and Life of Solon*, Cardiff 1926, σ. 75, υποστηρίζει ότι the law persisted to Aristotle 's time although the property restrictions had become meaningless. Ο Rhodes, ενθ' ανωτ. σ. 550, λέγει ότι η αναφορά στις σολώνειες διατάξεις was now wholly unrealistic and a poor man might be a πεντακοσιομέδιμνος (πβ. σ. 146, 251). Ο Morgens H. Hansen εξ άλλου σε πρόσφατα δημοσιευθέν έργο του (*The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes. Structure, Principles and Ideology*, μετάφρ. από τα δανικά του J. A. Cook, Oxford 1991) λέγει (σ. 88) ότι η Αθηναϊκή κοινωνία εβασίζετο σε orders, κατόπιν όμως την παρουσιάζει να μην έχει division by property αλλά πάλιν την βλέπει κατατετμημένη into the four Solonian property classes (σ. 106) . Κατά τον Hansen οι θήτες αποκλείοντο από αξιώματα αλλά ο ίδιος (προσκρούων προφανώς στα δύο ταυτόσημα χωρία της Αθηναίων πολιτείας που εξετάζουμε και την ερμηνεία που δίδεται σ' αυτά) θεωρεί (σ. 107) ότι καθιστούν τον αποκλεισμό των θητών dead letter, επάγεται δε τα γνωστά (εκ των παρατεθεισών παρερμηνειών) ότι κάθε Αθηναίος (πολίτης) even if he was quite poor δεν είχε εμπόδια να αναδειχθεί σε αξίωμα και η πενία του not any longer have practical significance for office-holding (σ. 108).

8. Βλ. Δημοσθ. Κατά Μειδίου 178....*ἦν δ' οὗτος ὁ τοῦ θελτίστου πατὴρ Χαρικλείδου τοῦ ἄρξαντος*. G. Dittenberger, Syll³. 85, 5.93.104, όπου λέγεται αντιστοίχως ότι *,ἐρχε ο Αριστίων, ο Αντιφών και ο Θεόδοτος*. Πβ. και 193, 872 και 875.

9. F. G. Kenyon, ενθ' ανωτ. σ. XX.

10. J. Denniston, *The Greek Particles*, Oxford 1934 (ανατ. 1959), σ. 165 κ.ε. Η φράση ἄρχει δ' ὁ λαχών... πιστεύω ότι θα είναι κάποιοι σχολιαστοί και θα εισήχθει από αντιγραφέα (ίσως από το περιθώριο) στο κείμενο. Παρόμοιες περιπτώσεις παρεμβλημάτων έχουν επισημανθεί ήδη στο όλο κείμενο της *'Αθηναίων Πολιτείας*.

11. Οι Αθηναίοι γενικώς ἦσαν *δεινοί κλέπτειν τὰ δημόσια* (Ξεν. Αναβ. Δ 6, 16). Πβ. για τους Σπαρτιάτες Αριστ. Πολ. 1270^b 11 κ.ε. Βλ. M.H. Hansen, ενθ' ανωτ., σ. 239. When a magistrate was brought into court the charge was usually bribery or embezzlement, not incompetence.

12. C. Hignett, *A History of the Athenian Constitution*, Oxford 1952, σ. 224.

13. Θουκ. ΣΤ' 39, 1.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Was Solon's legislation concerning the Treasurers in force in the fourth century B.C.?

Solon's law concerning the Treasurers (6th c. B.C.), if in force in the 4th c. B.C., commanded for these magistrates to be selected from among the class of the «pentacosionedimni», i.e. the wealthiest of the Athenian citizens. All scholars, however, have for a century or so (1891-1992) interpreted the relevant passage of Aristotle in the «Constitution of Athens» (47, 1; πβ. 8, 1) in such a way as to imply that even the poorest citizen had the possibility of being reserved for this office by lot.

On the basis of such an interpretation the above mentioned law appears to have a dual connotation (to be or not to be in force!) and is furthermore indicative of an obvious contradiction. Consequently, scholars seem to accept that the wealthy or «possessing» higher classes were disregarded, that they simply existed as a mere formality with no particular significance. Is this true? What can be inferred from other instances? Actually, it appears incompatible with prevailing knowledge or what we already know.

A further consideration: Has the relevant passage of Aristotle in the «Constitution of Athens» been rightly interpreted? The crucial phrase in the original is: «ἄρχει δ' ὁ λαχὼν κἂν πάνυ πένης ᾗ». Whom does this phrase refer to? To the Treasurers or to some other magistrates? In the process of these observations it may well be suggested that such a magistrate was the *archon επῶνυμος*, the archon par excellence (cf. ἀναρχία: lack of ἀρχων επῶνυμος).